

TARBIYA FANI DASTUR VA DARSLIKLARIDA AXLOQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRUVCHI O'QUV MATERIALLARI TAHLILI: PRAGMATIK YONDASHUV

Ismoilova Marhabo Hamitovna

TAFU Pedagogika kafedrası katta o'qituvchisi

e-mail: ismoilovamarhabo22@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarbiya fani dastur va darsliklarida axloqiy madaniyatni rivojlantiruvchi o'quv materiallarining ahamiyati, mazmuni hamda ularning pragmatik yondashuv asosida o'rganilishi tahlil qilinadi. Shuningdek, tarbiya jarayonida o'quvchilarning axloqiy ongini shakllantirishga xizmat qiluvchi ta'lim mazmunining rivojlantirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Abdurauf Fitrat, **axloq**, yoshlar, oliy ta'lim, talaba, **odob**, ilmiy-nazariy, ta'lim-tarbiya, asos, takomillashtirish, interfaol, rolli o'yin, interfaol, davlat, jamiyat, kuch, imkoniyat, o'z fikri, yuksak ma'naviyat.

Kirish. Axloqiy madaniyatni rivojlantirish bugungi jamiyatda eng muhim ijtimoiy vazifalardan biridir. Yosh avlod tarbiyasida axloqiy qadriyatlarni shakllantirish tarbiya fanining asosiy maqsadi sifatida ko'zda tutiladi. Shu nuqtai nazardan, tarbiya fani dastur va darsliklaridagi o'quv materiallari nafaqat nazariy bilim berishi, balki amaliy axloqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilishi zarurdir [1]. **“Axloqiy madaniyat – qalbning ko'zgusi va jamiyatning oynasi.”** Axloqli odam jamiyatni yorqin nurga burkab, boshqalar uchun namuna bo'la oladi.

“Yuksak madaniyat, avvalo, odob va axloqda namoyon bo'ladi.” Odamlarning har bir qiligi va so'zi ularning ichki dunyosini aks ettiradi. **“Axloq – insonning ichki boyligi, madaniyat esa uning tashqi go'zalligidir.”** Ular bir-birini to'ldirib, odamni barkamol qiladi.

“Axloqiy madaniyat jamiyatning yuragi, insoniyatning ezgulikka eltuvchi yo'lidir.” Ushbu yurakning sog'lomligi jamiyatning rivoji va osoyishtaligi garovidir. **“Odobu yuksak inson bilan muloqot – eng ulug' boylikdir.”** Axloqli va madaniyatli odamlar bilan muloqotda bo'lish hayotni yanada mazmunli qiladi. **“Axloqning yuksakligi – inson ruhining tozaligidan dalolat beradi.”** Har bir inson o'zini tarbiyalash orqali jamiyatni ham poklaydi. **“Madaniyat va axloq uyg'unligi – ezgu kelajakning kafolatidir.”** Bu uyg'unlik orqali jamiyat mustahkam poydevorga ega bo'ladi.

Axloqiy madaniyat haqida shunday fikrlarni jamiyatga singdirish orqali biz yanada pokiza va uyg'un jamiyat barpo etishimiz mumkin.

Asosiy qism

1. Axloqiy madaniyatning o'quv materiallaridagi aks ettirilishi

Axloqiy madaniyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan darsliklar va metodik materiallar o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy javobgarligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, axloqiy tushunchalar, masalan, halollik, hurmat, adolat va birdamlik kabi mavzularning kiritilishi dolzarbdir [2].

Maktab darsliklari bilan bir qatorda Oliy ta'lim dargohlarida o'qitiladigan fanlar (“Milliy tarbiya asoslari”, “Tarbiya fanini o'qitish metodikasi”, “Tarbiya fanini o'qitishning innovatsion texnologiyalari”) axloqiy tushunchalar-halollik mehnatsevarlik, adolat, poklik, ahillik kabi mavzularni kengroq tahlil qilish shu bilan bir qatorda bu fanlarni o'qitish metodikalariga kengroq ahamiyat berish kerakligi dolzarblik kasb etadi. Pedagogika ta'lim muassasalarida barcha ta'lim yo'nalishlarida axloqiy tarbiya masalalariga kengroq yondashilsa maktab ta'lim dargohlarida bugungi yoshlarimiz bilan axloqiy muammolar bo'lmasligiga erishishni nazarda tutadi.

Darsliklarda turli badiiy asarlar, hayotiy misollar va didaktik materiallardan foydalanish, o'quvchilarda mavzuga nisbatan amaliy qiziqish uyg'otadi. Misol uchun, milliy qadriyatlar va urf-

odatlarga asoslangan dars materiallari o'quvchilarning milliy o'ziga xoslikni anglashiga yordam beradi [3].

2. Pragmatik yondashuvning mohiyati

Pragmatik yondashuv o'quvchilarning faqat nazariy bilimlarni emas, balki ularni amalda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvdir. Bu yondashuv axloqiy tarbiyada quyidagi usullar orqali amalga oshiriladi:

- **Muammo yechishga asoslangan o'qitish:** talabalarga hayotiy vaziyatlar asosida axloqiy muammolarni hal qilish topshirig'ini berish.

Bu orqali talabalar muammoni to'liq o'rganib unga turli yechimlar topishga intiladi, va jamoaviy topshiriqni bajarishsa bitta aniq yechim ya'ni to'xtamga kelishadi. Bunda talabalar jamoada ishlash va shaxsiy fikrlarini erkin ifoda etish, shu bilan birgalikda bir-birlarini eshitish va bir yoqadan bosh chiqarib bitta to'xtamga kelish ya'ni yechimni topishni o'rganadilar.

- **Rolli o'yinlar:** ijtimoiy vaziyatlarni modellashtirish orqali axloqiy qaror qabul qilish ko'nikmasini shakllantirish [4].

Bu orqali talabalar yanada faollikka erishib o'zlarini kimningdir o'rniga qo'yib shu vazifani bajarib ko'radilar va o'zlari uchun ham katta xulosalar chiqaradilar

- **Refleksiya:** har bir o'quv jarayonidan keyin o'quvchilarni o'z xatti-harakatlarini baholashga undash.

Bu orqali talabalar shaxsiy qarashlarini ifoda etishga erishiladi.

3. Tarbiya fani dasturlarining tahlili

Tarbiya fanida o'quvchilarni axloqiy ongini shakllantiruvchi maxsus bo'limlarning mavjudligi bu yo'nalishda yuksak natijalarga erishish imkonini beradi. Ammo ayrim darsliklarda mavzular yuzaki yoritilgani yoki zamonaviy hayotiy talablar bilan mos emasligi kuzatilmoqda [5].

Misol uchun, darsliklarda axloqiy masalalarni yechishga oid hayotiy voqealar yoki interaktiv topshiriqlar kam yoritilgan. Bu esa o'quvchilarni mavzuga jalb qilish imkoniyatlarini cheklaydi.

Axloqiy madaniyatni rivojlantirishda darsliklar va dasturlarni boyitish uchun quyidagilarni taklif etish mumkin: Maktab va Oliy ta'lim darsliklarida axloqiy madaniyatni rivojlantiruvchi manbalarga, ya'ni milliy qadriyatlarimizga, tarixdagi axloq masalalarini yoritgan olimlarimiz-Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat kabilar ijodiga kengroq yondashuvni talab etadi. Darsliklarda amaliy topshiriqlarni kengaytirish, yoshlarni harakatga undaydigan, ularning ruhiyatiga ta'sir etadigan, to'g'ri yo'lga boshlaydigan, fikrlashga majbur etadigan jihatlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq hisoblanadi

- Zamonaviy interaktiv metodlardan keng foydalanish.
- Badiiy asar va ijtimoiy hodisalarga oid misollarni kiritish.
- O'quvchilarning turli millat va madaniyatlar haqidagi bilimlarini kengaytiruvchi materiallar qo'shish.

Xulosa. Tarbiya fani dastur va darsliklarida axloqiy madaniyatni rivojlantiruvchi materiallarni samarali joylashtirish va ulardan foydalanish yosh avlodning har tomonlama barkamol rivojlanishini ta'minlaydi. Pragmatik yondashuv asosida ishlab chiqilgan o'quv materiallari esa nafaqat axloqiy bilimlarni oshirishga, balki o'quvchilarni mustaqil va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Navoiy A. "Tarbiya fanining asoslari". Toshkent: O'qituvchi, 2021.
2. Karimov Sh. "Axloqiy tarbiyaning zamonaviy yondashuvlari". Pedagogika ilmiy jurnali, 2022.
3. Mahmudov M. "Milliy qadriyatlar va axloq". Toshkent: Fan, 2020.
4. Usmonova N. "Pragmatik yondashuv va uning ta'limdagi o'rni". Innovatsion ta'lim, 2023.
5. Xolmatov D. "O'quv dasturlarini tahlil qilish usullari". Ta'lim va rivojlanish jurnali, 2024.
6. G'oyibova Sh.O.Abdurauf Fitratning ijtimoiy-falsafiy qarashlarini pedagogika fanlari nozodlik dissertatsiyasi. T.1998 y.143 b
7. Sh.Olimov Fitrat merosini o'rganish. Ilmiy tadqiqot ishi. Turkiya 2022 yil. 314 bet

8. K. Xoshimov, Hasanov R. Abdurauf Fitrat. Pedagogika tarixi. - Toshkent, O'qituvchi, 1996 - 307 -320.
9. K.Hoshimov, S.Nishonova "Pedagogika tarixi" Darslik.
10. G.Niyozov. M.E.Axmedova Pedagogika tarixidan seminar mashg'ulotlar uchun oquv qo'llanma. T.2011